

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

ALPAMIS DÁSTANINDAǒI ALǒIS, ĞARǒIS, PÁTIYA

Abdimuratov Levitan Aymuratovich

Qaraqalpaq ádebiyatı kafedrası erkin izleniwshisi

Nókis mamleketlik pedagogikalıq institut

Alǒis - bul unamly niyet bildiriwshi pátiya bolıp, kóbinese xalıq qaharmanları, ata-analar, aqsaqallar, doslar tárepinen ayıladı.

Mısal: Alpamısǒa ata-anası tárepinen ayılǒan alǒis.

"Uım, ómir jolın ashıq bolsın,

Jaqsılıqta júr, dos tap,

Óziń sıyaqlı mártler menen dos bol.

Saǒan qara joldas bolmasın!"

Bul alǒista ata-ananın ulına bolǒan arzıw-úmiti, jaqsılıq tilegi jámlengen. Jaqsı jol, doslıq, mártlik hámme waqıtta qádirlenedi. "Uım, ómir jolın ashıq bolsın." Bul qatarda ata-ana perzentiniń ómiri áwmetli, rawan bolıwın, qıyınshılıqlarsız, baxıtlı ómir súriwin tilep atır. "Jolın ashıq bolsın" ibarası xalıq awızeki dóretiwshiliginde keń tarqalǒan pátiya túri. "Jaqsılıqta júr, dos tap". Bul jerde ata-ana perzentin jaqsılıq jolınan júriwge iytermeleydi, jaqsı insanlar menen dos tutınw áhmiyetli ekenligi túsindiriledi. "Ózińdey mártler menen dos tut." Mártlik qádirlenedi. Márt – márt adam, opadar hám hadal insan. Ulına mártler menen doslasıwdı tilep, oǒan ruwxıy juwapkershilik júklemekte. "Saǒan qara joldas bolmasın!", Qara - qara niyetli, jawız insan. Ata-ana jaman joldan, jawız adamlardan saqlawdı pátiya etpekte. Bul alǒistıń kórkemlik mánisi dástandaǒı tárbiyalıq motivlerdi sáwlelendiredi. Xalıq danıshpanlıǒınıń tımsalı sıpatında xızmet etedi. Diniy hám ádep-ikramlılıq qádiriyatlar menen baylanısqan.

Barshın qız Alpamısqa tilek tilegende:

"Saǒan oq tiymesin, júregiń mudamı jarıq bolsın,

Jollarıń ashıq, niyetiń jetik bolsın!"

Barshın súyikli si Alpamısqa qayır-tilek tileydi. Bul jerde muhabbat, sadıqlıq hám isenim aralas halda ańlatıladı. "Saǒan oq tiymesin, júregiń mudamı jarıq bolsın." Bul qatarda Barshın qız Alpamıstıń ómirin, amanlıǒın, saw-salamatlıǒın tilep atır. "Oq tiymesin" sózi dushpanlardan aman bolıw, qáwipsizlik tımsalı. "Qálbiń jarıq bolsın" - bul bolsa ishki nur, taza niyet hám ruwxıy kúshtiń kórinisi bolıp esaplanadı. "Jollarıń ashıq, niyetiń jetik bolsın!" Bul jerde Alpamısqa dawamlı, áwmetli jol tilep

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

atır. "Niyetiń jetik bolsın" degeni bolsa – oylaǵan ármanına jet, islep atırǵan isleriń paydalı hám bereketli bolsın, degen mánińi ańlatadı.

Bul pátiya arqalı Barshın qızdın muhabbatı, sadıqlıǵı hám isenimi kózge taslanadı. Dástandaǵı hayal obrazlarınıń aqıllı, shın kewilden hám pıdayı ekenligi sáwlelendiriledi. Bul pátiya Alpamıs ushın ruwxıy kómek, dushpanlar aldında bolsa ruwxıy qural bolıp xızmet etedi. Barshınıń duwası - xalıq awızeki dóretiwshiliginde muhabbat hám pátiyanıń únlesliginiń eń sulıw kórinisleriniń biri. Ol Alpamıs obrazınıń joqarılawına, onıń batırılıq hám mártlik jolında márt bolıwına túrtki boladı.

Ǵargıs - jamanlıq tilewshi, narazılıq bildiriw bolıp, shıǵarmada kóbinese zalımlarǵa, satqınlarǵa yamasa xalıq dushpanlarına qarata ayıladı.

Mısalı Baybórniń ayıbı menen Alpamıs quwǵınǵa ushıraǵanda ayılǵan ǵargıs:

"Zalımnıń basına ǵargıs jawsın,

Qıyanetkesh óz kóz jasına shóksin!"

Bul jerde qaharmanlarǵa qıyanet etkenlerge xalıqtıń narazılıǵı kúshli kórsetilgen. Bul ǵargıs arqalı xalıqtıń ádillikke shaqırırǵı seziledi. "Zalımnıń basına ǵargıs jawsın." Bul qatar da zalım, yaǵnıy ádalatsızlıq etken insanlarǵa qattı narazılıq bildirilmekte. "Qarǵı jawın" sózi xalıq tilinde eń kúshli ǵargıslardıń biri bolıp, jawız adamǵa basına músiybet, bále jawıwın tilew. "Satqınshı óz kóz jasına batsın!" Bul qatar bolsa, dástan waqıyalarında Alpamısqa qıyanet etken adamlarǵa qarata ayılǵan. Satqın insan óz qılǵan isiniń azabın kóz jası menen sheshsin, óz jamanlıǵında hálek bolsın degen mánis bar.

Alpamıs satqınlıqtı esitkende:

"Dos bolıp, dushpan oynaǵanǵa -

Allanıń óz jazası bolsın!"

Bul pátiya qıyanetke qarata qatań narazılıq hám iláhiy ádillikke isenimdi bidiredi. Zalımlar hám satqınlar xalıq arasında zulımlıq kúshi sıpatında qaralap kelingен. Bul ǵargıs xalıqtıń ádillik súyiwshiligini kórsetedi. Ǵargıs arqalı dástan waqıyaları jáne de dramalıq, tásirsheń tús aladı. "Alpamıs" dástanındaǵı algıs hám ǵargıs pátiyaları xalıqtıń áyyemgi awızeki dóretiwshilik dástúrlerin, ádep-ikramlılıq, ruwxıy kózqarasların sáwlelendiredi. Algıs arqalı jaqsı niyet, sadıqlıq hám arzıw-niyetler bildirirse, ǵargıs arqalı ádalatsızlıqqa hám qıyanetke keskin múnásibet bidiriledi.

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Ádebiyatlar:

1. "Alpamıs" (xalıq dástanı). - Tashkent: Ğafur Ğulam atındağı baspa, (1988, 2005-jıl baspaları).
2. H.Qayumov. Ózbek xalıq dástanı "Alpamıs" haqqında. Tashkent: Fan, 1972.
3. Yuldashev M. O‘zbek og‘zaki ijodi. - Tashkent: O‘qitiuvchi, 1990.